

ΧΡΟΝΟΝΟΜΑΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ

Δ.Π.ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Γ.

ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 9 του Γενναίου 1903

ΓΡΑΦΕΙΑ 'Οδός Οικονόμου: αριθ. 4 | ΑΡΙΘ. 130

ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Ο ΣΟΥΡΗΣ

Αγαπιτέ μου Νουμά.

Μου γράβεις τή γνώμη μου για τόν Σουρή, τώρα που γιορτάζουμε ή που θά γιορτάσουμε—καλά καλά δε θυμάμαι, μά τόν ίδιο είναι—τή δεύτερη δεκατηριάδα τού Ρουμού. Νά μή σου τα μαλώσῃ ξέρω για λιγάκι μερικοί, και μέσα σου θά λες πώς με φέρνει; τόχα τῶ δικού σου, ζητώντας μου να μιλήσω για τόν πιο γνωστό, για τόν πιο αγαπημένο, για τόν πιο τιμημένο σήμερα ποιητή σέ όλα τήν Ελλάδα. Δέ διακαλέσθηκα φίλο μου, διόλου, και γελάστηκε; Διαβάσα τῶ Γράμματά, τόν ωραίο τόμο τού Παλαμά, τῶ νεκροῦ σου τῶ παιδιού. Παιδάκι που βάζει τῶ γυαλιά και στούς γέροντες. Κάτι ἄρθρα του, που τόχω για τότις πρωτότυπα, μάς δείχνουνε πῶς πρέπει νά κρίνουμε τούς συγγραφίδες με τήν ιστορική μέθοδο στή χέρι, δηλαδή ἐρμηνεύοντας, ψυχολογώντας τῶ ἔργα τού καθενός κατά τόν καιρό που ἔζησε ὁ καθένας, κατά τούς ἀθροῦσους που γνώρισε και κατά τόν τρόπο που κατάλαβε ὁ ἴδιος καιρό και συγκαιρίτες, μ' ἄλλα λόγια κατῶ τήν ἀτομική του ἰδιοσυγκρασία. Πολύ ἄμορφα μάς το κατάφερε ἀφτό, μάς τῶ κατάφερε μάλιστα πρώτος; ὁ Παλαμάς, που πρώτος κατάφερε θαρῶς κι ἄλλα κάμποσα. Ἐξάντανε καμῶρι μου νά τῶ κατῶφρα και γῶ τώρα, γιατί με τέτοια μέθοδο, ἀνάγκη δέν ἔχεις μήτε νά κατηγορήσης, μήτε νά πεινίσης, παρά μόνο νά ζηγήσης. Μή νομίζης, πῶς πῶς βλάθηκα νά καταστρώσω ἐδῶ καμῶρι βαθεῖα φιλοσοφική μελέτη για τόν Σουρή. Ἄφρασε που δέν εἶμαι ἀξιος, δέν ἀδειάζω κιόλας ἴσως δέ σηκώνει πολλή φιλοσοφία κ' ἴδιος ὁ Σουρής. Μά νά μάθης και τῶ κατῶ τῆς γραφῆς; δέ θέλω καθόλου νά τόν πειράξω. Εἶναι, σάν που λένε, ὁ Σουρής πρόσωπο συμπαθητικό, μή βλέπης, μήτε μένα συμπαθῆσαι για τόν Σουρή, δέ μου λείπει. Βέβαια, μερικά του καμῶματα δέ μου ἀρέσουνε, γιατί ὁ ποιητής πρέπει πάντα νά στέκη ἀψηλά, και στούς δρόμους, ἀκόμα σάν πορπατεῖ, ἀκόμα και σῶ σίρνεται στήν πιάτσα με τόν ὄχλο, πάντα πρέπει νά ναι κάπως περήφανο τῶ πορπατημά του, πάντα πρέπει κάπου στέν ὄμο του νά φαίνεται, τῶ οὐρανόποθο, τῶ οὐρανόμαθο τῶ φτερό. Ἐλάτε που εἶναι και Χιώτης ὁ Σουρής; ἀπό τή Χιῶ βαπτοῦσε κι ὁ μπαμπᾶς μου. Χιώτης εἴτανε κι ὁ παππούς μου. Γιατί νά τῶ βάζω ἄξαφρα μ' ἕναν πατριώ-

τη; Ἐπειτα, ὁ Σουρής εἶναι καλό παιδί, ἔχει ἀγαθή καρδιά. ἴσως ἀγαθῆ με τῶ παρπαῶ. Μ' ἔκμας νά λυπηθῶ, και ποιός ξέρει; νά μετανοιῶσω για κάτι πράματα που ἔγραψα μεῶ δύο φορές, σάν ἔτοχε νά νανέρω τόν ὄνομά του—ή που τόγραψα και χουῖς νά πῶ καμῶρι.

Δέ θυμῶσε ποτέ μαζί μου ὁ Σουρής. Ὁ ἀγαπητός κι ἀγαπημένος μου φίλος, θεαστέης και πιστός λιθωνιστής, Γρηγόριος Ξενοπούλος, εἶπε μάλιστα πῶς ἀκόμα και σήμερα ὁ Σουρής πρόθυμα θά με δεχότανε ἴστί του—ἀν πῶς ναι, υποθέτω, και γιατί πῶς νά μήν πῶς. Τελεφεταία φράξ που τόν εἶδα, στή 1895, 27 τού Ὀκτώβρη, με καριακή, προτού βρῶνύτῃ ἐρχόμενον ἀπό τῶ Δρασίνας, και τόν ἀπάντησα δρόμο Παρθεναγωγείου, ἔτοιμος κιόλας νά τῶ βγάλω τῶ καπέλλο—τῶ δικό μου, ἐννοεῖται. Τόν κοίταξα στή πρόσωπο, μά ὁ Σουρής διάθηκε ἀνάλαφρα, στούς τοίχους κολλητά, και μήτε σήκωσε πῶς ἐμένα ἐκεῖνα τῶ δύο μάτια μου, χωρίς καμῶρι, που μάς τῶ τραγοῦδησε ὁ ἴδιος. Λές κ' ἔφταιγε τῶ λόγου του, ὄχι ἐγῶ. Τί καλός, ἀλήθεια ὁ Σουρής! Δέ με πείραξε, δέ μ' ἔβρισε, δέ μου ρίχτηκε στή ζωῆ του, ὅ τι κι ἂν τῶ ἔκαμα. Μπορεῖ ὅμως σ' ἀφτό νά μήν εἶχε δίκιο, κι ἄς μου δῶση τήν ἀδεια νά τῶ τῶ πῶ. Στήν Ἀθήνα, ὁ κόσμος ἄλλη δουλειά δέν ἔχει παρά νά παντάη ὁ Πέτρος τῶ Παύλου κι ὁ Παύλος τῶ Θανάση. Τῶ παρατηρήσανε, ἀκούσανε κιόλας πῶς εἶναι ἀξιοπρέπεια στήν Ἑβρώπη, νά μήν ἀπαντή κανείς κάθε τόσο, νά σωμαίνη. Μιμηθήκανε κ' ἡ ἐβγενεία τούς τήν Ἑβρώπη. Μά καθώς συχνοτυχαίνει, τῶ μιμηθήκανε μισά. Βέβαια πῶς; ἐδῶ ἂν ἄξαφρα σέ βρῶση κανέναν μπακαλίς, τῶ καλήτερο εἶναι νά μήν τονέ τιμήσης οὔτε κανέ μ' ἕνα λόγο. Και στήν Ελλάδα, τί νά σῶς πῶ; ὕπάρχουνε πολλά πρόσωπα που μου στάθηκε παντάπασι ἀδύνατο νά τούς ἀπαντήσω, ἂν και τῶ μολογῶ προσπάθησα κάποτε, ἄρχιση, πῶρα χαρτί, πῶρα πέννα, κάθησα στή γραφεῖο μου, και τῶ στιγμή που βουτοῦσα τήν πέννα στή μελάνη, τίποτις! Λέξη δέν ἔβρισκα νά καταστρώσω. Συλλογούμενον ἄλλαντωνάλλωνε χωρίς μάλιστα ἐγῶ νά φταίω. Κι ἀλήθεια, γιατί νά μου χάριση ὁ Θ. ὁ Ἄννινοσ στή παλιά τῶ χρόνια, μιά καρρικατούρα τῶ Μιστριώτη; Ἀπό τίς πῶς πετυχημένες του.

Ἀριστοφριματάκι. Τῶ γυαλιά, ἡ ἀμπρέλλα που βραστῶ τῶ χέρι, ὁ κ καθηγητής, τῶ ψηλό καπέλλο, τῶ γενεῖα και πῶς πολύ ἀπ' ὄν ἡ ραχῆ, ἄχ! ἡ ραχῆ ἐκεῖνα τῶ Μιστριώτη, που δείχνουνε τόν ἀθροῦσος, που δείχνουν ἕνα βουλό, βουλό που τῶ βλέπεις και που τῶ σείδεις, γιατί νοιώθεις με φρέξη πῶς μέσα του τσεφέφτηκε ἄλλακῶς παχῶσαρκος, μεταίωνης. Ἄμῃ κείνα τῶ παντελόνια τῆς καρρικατούρας, τῶ παντελόνια τῶ κουρασμένα, τῶ ζαρωμένα, τῶ φανισμένα, και που ἄμα φτάσανε κάτω στή πόδια, πέρτουνε πλάκα πάνω στή παπούτσια; 1) Καλέ, που ἀπάντησης; Με πιάνουνε τῶ γέλοια. Δέν μπορῶ νά γράψω γελῶ Τῶ νά σῶς; κάμω; Για νά μάς παραστήσετε τήν κλασσική ἄμορφα, ἔπρεπε ἀλήθεια νά μάς διαλέξετε ἕνα πρόσωπο—κι ἄλλη ψυχῆ. Πῶς θέλετε νά παντάη και τῶ Σκιά; Καρρικατούρα που δέν πρόφραξε ὁ Ἄννινοσ. Μά ρεβῶμαι μήπως; και φρόντισε ὁ ἴδιος. Πῶς νά διαβάση κανείς τῶ βιβλίο του; Πῶς νά τῶ ζεταξῆ; Ἐγῶ δέν μπορῶ, γιατί δέ βλέπω ἀπό τί μέρος, ἀπό τί κατεβατό, ἀπό τί γραμμή, ἀπό τί λέξη νά τῶ πιάσω, για νά δείξω τήν ἀγλωσσολογική γλωσσολογία, τήν ἱστορία που τῆς λείπει ὁ νοῦς ὁ ἱστορικός. Ἄ δέν εἶναι καρρικατούρα, εἶναι για βέβαια γελιογραφία. Ἄχαρο και βαρετό πράμα εἶναι, νά γράφει κανείς και νά παντάη σέ τέτοια ἐπιχειρήματα». Ὁραῖα τῶ εἶπε ὁ Σπ. Ἀνστασιαδῆς στή Νουμά (ἀρ. 123, σ. 5) και με χαρά μου διάβασα τῶ λαμπρό του και σοφῆ μελέτη, ὄχι γιατί ἀξίζε ἀπάντησης, ἀνάλυση κ' ἐπίκριση ἀφτό τῶ βιβλίο τῶ Σκιά, μά γιατί μάς βγήκε στή δημοτική καινούριος γλωσσολόγος, και γιατί βλέπουμε πῶς ἀδύνατο κατῶντησε νά σηκώνεται ἄξαφρα ἕνας ὄμο ἱκανός κι ἂν εἶναι σέ ἄλλους κλάδους, σέ ἄλλες ἐργασίες, νά ξεστομίση με μῖσος και με πάθος, ὅ τι τῶ κατεβῆ ἀβάσιτο για τῶ γλώσσα χωρίς ἕνα δικός μας, ἀποφασιστικά κι ἀναντίλεχτα, νά τῶ μάθη πῶς πέρασε ὁ καιρός ὅπου μποροῦσε κάθε ἀπροτοίμαστος, μόνο και μόνο για τῶ λόγο που εἶναι καθηγητής, νά μιλήη για πράματα που δέν τῶ ξέρει.

Σκιά. Σκιά. Σκιά. Τίποτις ἄλλο. Ἄς ἀφήσουμε λοιπῶν τίς σκιαμαχίες. Μά ὄλοι Σκιῆς δέν εἶναι. Κάποτε βρῶσκει ὁ κατακριτής σου, ὅταν ἔχει

1. Ἡ καρρικατούρα, που προσπαθῶ νά περιγράψω, δέν εἶναι ἡ γελιογραφία που δημοσιέφτηκε στή Π ε ρ ο δ ο κ ὄ ν μ α ς, Α', 186. Θά εἶναι ἀνεκδοτή. Ὡς τόσο παρατηρῶ πῶς ἄλλο γ ε λ ο ι ο γ ρ α φ ῖ α κι ἄλλο κ α ρ ρ ο ι κ α τ ο ὑ ρ α. Ἡ κ α ρ ρ ο ι κ α τ ο ὑ ρ α θαρῶ μόνο για πρόσωπα, ἐνῶ ἡ γ ε λ ο ι ο γ ρ α φ ῖ α και για πράματα και για ζῶα. Νά μή φτωχάλινουμε τῶ γλώσσα μας ἄδικα, με τήν πρόφραση πῶς δέν πρέπει νά τήν πλεουτίζουμε ξ ἔ ν ε ς λ ἔ ξ ε ς.

κρίση και βρίσκει το κάτι εκείνο το οποίο και ταπεινώνει, και μνήσκει στήνιά σου και μένο και πού κατέλας ή καθένας το θυμάται και λέει. «Καλά τόν κατέλας ως τόσο!» Ο κ. Σουρής πού τή Παρίσι τή παίζει στά δάχτυλά του, πού γνωρίζει περίφημα και τή παρισιάνικα θέατρα και τή ρομάντσα τή παρισιάνικα και τις μόδες τού Παρισίου, θά ξέχασε βέβαια πώς μια φορά κ' έναν καιρό στό Παρίσι ή Ξακουσμένος ή Ohnet περνούσε για θείος. Άρπάζανε τή βιβλία του, προτού βγούνε, τάρπαζανε κυριολεκτικά, επειδή τή παραγγέλνανε, μόλις πού τή άνάγγελαν ή ρημερίδες πώς έμελλε νά δημοσιευτούν. Μιά επίκριση ενός έξυπνου κρισογράφου άρκεσε για νά χαντακώση τόν αγαπημένο μυθιστοριογράφο τού Παρισίου θά προστέσω μέλι στα πώς σέ πολλά τόν κατηγορούσε άδικα. Άλλοι όμως κατηγορήσανε ίσως μέ δικιο τόν Ohnet πού δέν άποκρίθηκε. Κάτι, λέει, έπρεπε νά πη, νά κάμη, νά στοχαστή τότες, για νά τραθήξη μέ τή μέρος του τή δημόσιο, άντις νά φαίνεται πώς παραδέχεται κι ή ίδιος τήν καταδίκη.

Άρτά στό Παρίσι τή λένε. Μά τί φοβάται από μενα ή Σουρής; Δέν είναι Ohnet και κρισογράφος δέν είμαι. Ούτε γού ούτε κανένας άλλος δέν ξεθρονίζουμε τή Σουρή. Έγινε άληθινός βασιλιάς. Στήν Άθήνα, στην Ελλάδα, ως και στην Πόλη, κάνει ό τι θέλει. Δέν τού λέει τίποτα κανένας. Μπορεί νά μεταφράση τις Νεφέλες, νά τις μεταφράση μέλι στα πιστά, δηλαδή νά βάλη μέσα όσες άνοστιές, όσες άχρειότητες έχει και τή κείμενο, πού δέν είναι λίγες. Βάζει και τις λέξεις. Τι πειράζει; Σουρής. Κι ή Σουρής γελά. Γελά μέ όλα και περγελά. Βέβαια, προδότη δέν θά τόν πώ, καθώς ή ίδιος άνομαστική παίζοντας μία φορά.

Όμοιος τής πατρίδος άνοστιες προδότης τή όσα τού έθνους; θαρρεί για χωράτα (Ποιήμ. τ. Β', σ. 93).

Ο δέφτερος ή στίχος είναι ως τόσο νομίζω άρκατά σωστός, κι άκόμη προμερώτερος ή τρίτος.

τό πει εξουτελλίζει, τή πάντα παρωδεί (Ποιήμ. Β', 93).

Δέν γλυτώνει ούδ ή κύριος Θεάνθρωπος (Ποιήμ. Γ', 15), ενώ σέ τέτοια άντικείμενα, μισό χαμόγελο νάδειχνε ή πέννα στό πρόσωπο τού Πάλλη, θά γίνονταν ίσως άλλη επανάσταση. Μά τί δέν σηκώνουνε όταν είναι ή Σουρής; Πόσες φορές μάς κατηγορήσανε, μάς θρίσανε, μάς άπαρνηθήκανε, καλέ, τί λέω; κατηγορήσανε, θρίσανε, άπαρνηθήκανε τή

... και βρίσκει το κάτι εκείνο το οποίο και ταπεινώνει, και μνήσκει στήνιά σου και μένο και πού κατέλας ή καθένας το θυμάται και λέει. «Καλά τόν κατέλας ως τόσο!» Ο κ. Σουρής πού τή Παρίσι τή παίζει στά δάχτυλά του, πού γνωρίζει περίφημα και τή παρισιάνικα θέατρα και τή ρομάντσα τή παρισιάνικα και τις μόδες τού Παρισίου, θά ξέχασε βέβαια πώς μια φορά κ' έναν καιρό στό Παρίσι ή Ξακουσμένος ή Ohnet περνούσε για θείος. Άρπάζανε τή βιβλία του, προτού βγούνε, τάρπαζανε κυριολεκτικά, επειδή τή παραγγέλνανε, μόλις πού τή άνάγγελαν ή ρημερίδες πώς έμελλε νά δημοσιευτούν. Μιά επίκριση ενός έξυπνου κρισογράφου άρκεσε για νά χαντακώση τόν αγαπημένο μυθιστοριογράφο τού Παρισίου θά προστέσω μέλι στα πώς σέ πολλά τόν κατηγορούσε άδικα. Άλλοι όμως κατηγορήσανε ίσως μέ δικιο τόν Ohnet πού δέν άποκρίθηκε. Κάτι, λέει, έπρεπε νά πη, νά κάμη, νά στοχαστή τότες, για νά τραθήξη μέ τή μέρος του τή δημόσιο, άντις νά φαίνεται πώς παραδέχεται κι ή ίδιος τήν καταδίκη.

Μπορεί πάλε, άδικα νά τόν περνούμε για βασιλιά ή μονάρχη. Ο Σουρής βέβαια πώς προστάζει έθνος άλάκαιο, άλάκαιο άσκέρι, τή 'ωμοσύνη' μά ή Σουρής κυβερνή τούς Ρωμιούς, όσο κι άφτοι τόν κυβερνούνε. Ο Σουρής δέν πάει μπροστά πίσω τους δέν πάει πλάγι πλάγι τους βάζει. Νά ή δύναμή του. Και λόγος δέν είναι πού κάτι θά πη νά είσαι καθρέφτης; νά καθρεπτίσης τόν καιρό σου κ' ή συχαιρίτες σου, άμα σέ βλέπουνε, νά λένε: «Όρίστε και τή μούτσουλό μου, κι άμα σ' άκούνε, νά θαρρούν πώς είσαι τους μέ τή στόμα του μιλάνε. Τέτοιο πράμα, δέν είναι τού καθενός νά τή καταφέρη. Τι άξίζει όμως ή καθρέφτης; Ότι άξίζουνε κ' ή καθρεπτισμένοι. Και φοβούμαι μήπως και δέν άξίζουνε πολύ. Ο Σουρής πού στιχουργάει στην καθαρεύουσα, πού τήν καθαρεύουσα τήν έχει νομίζω για άμορφη, διαλεχτή κ' έβγενικιά γλώσσα, ενώ τή δημοτική θά τή λογαριάζη τή κάτω κάτω για χυδαία—όπως φαίνεται κι από τούς στίχους του, όπου τή δημοτική τή βάζει μόνον όταν πρόκειται νά κοροϊδέση— ή Σουρής δέν τόννοιωσε άκόμη, δέν τή παρατήρησε πώς και σέ δημοτική και σέ κ-

καθρεύουσα, τούς χυδαίους μιλώ και θρεπτίζει με τή χυδαία τους νά αίσθησαν, με τις πρόστυχές τους τις λέξεις. Έγινε ποιητής και όχλου, δέν είπα τού όχλου. Όχλος είναι τή καινή εκείνη τή κοπάδι πού παντού θά τάνταμώσης, και στις πολιτείες και στην κοινωνία και στους δρόμους, στους καφενέδες και στην άριστοκρατία, στα παλάτια και στα σοκάκια, γιατί παντού σέρνεται και χάσκει, γιατί ποιή δέν ξέρει πού πάει. Ο τι γενναίο, άψηλό, ή άγαθό και τίμιο έχει μέσα του τή θνος, ή Σουρής, όχι πού συστηματικά δέν πάει νά τή ζετάση, μά καθυφτό τού λείπουνε τή μάτια, νά τή δη. Βλέπει, κρίνει, συλλογιέται μέ τή νού, μέ τή μυαλά, μέ τή μέσα τού όχλου, καταλαβαίνει όσα κι άφτός, δείχνει τήν ίδια τήν αντίληψη τή δλα, τήν ίδια νοησιά, δηλαδή κάποια φυσική του διάθεση νά μήν έννοη παρή εκείνα πού είναι ικανό να έννοη και τή πλήθος. Δέν φαίνεται όμως μέ τόν όχλο νά θγαίνη σήμερις καμιά προκοπή στην Ελλάδα. Τή θνος είναι κουρασμένο. Κουρασμένο από τή σλαβιά πού τέσσερις αιώνας έβασταζε, κουρασμένο από τόν άγιο σηκωμό τού Έλκοσι Ένα, κουρασμένο από τόν τελεφταίο τόν πόλεμο, κουρασμένο από τόν έαυτό του. Πηγαινέι όλοένα και νοιώθει πώς τού καταντάει σαν άδύνατο νά φτάση πουθενά. Πάντα, εκεί πού νομίζει πώς προχώρησε, άξαφνα κοιτάζει και νά πού βρίσκεται στό ίδιο τή σημάδι—κάποτε και πίσω. Έτσι γενιέται στην ψυχή τού όχλου ή περίφημη τρομαχτική άνεμελιά. Δέν έχει αντίδραση, άφου έχει κούραση, και ή κούραση, πού μάς έφερε τή κακή τής άνεμελιάς, μεγαλώνει, απελπίζεται και ξερεθίζεται μέ τής άνεμελιάς τή κακή. Τίποτα δέν στίκει, μήτε οικονομικά, μήτε κοινοβουλευτικά, μήτε στρατιωτικά, μήτε κοινωνικά, μήτε βιομηχανικά—μήτε ψυχή μήτε γλώσσα. Τά βλέπει ή Ρωμιάς, πού όλα τού τή παρασέρνει τή ρέμα πέρα για πέρα, άπλώνει τή χέρι νά πιάση τή κύμα, τού ξεγλιστράει σά νερό πού είναι, και θά σκάνεται ή Ρωμιάς νά τρέξη, νά δη τί γίνεται, νάλλάξη αν πρέπει τή δρόμο τού ποταμού, παρή κάθεται στον όχτο, βαριέται, και πιά δέν τού μέλει.

Τή γνωρίζω πώς είναι ή κούραση στον άθροπο πρῶμα φυσικό. Κουράζεται κι ή πιδό δραστήριος, τή στιγμή λόγου χάρη, όπου δέν θέλει νάκούση άντίθετη γνώμη, όπου λες και βιάζεται ίσως για νά μήν κουράση τή κεφαλή του μέ τούς διαταγμούς ή μέ τήν εξέταση καμιάς ιδέας καινούριας. Άφτό

ΕΝΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΑΞΙΔΙΟΥ

ΣΤΗΝ ΠΟΛΙ*

Σ' ένα σπίτι: Έλθετικού ρυθμού είδο τόν Πατριάρχη και φαίνονταν σά νά φοβάται τούς Τούρκους, νά σέβεται τούς Ρώσους και νά μήν τού πολυαρέση νά μπλέκη μέ τούς Έλληνες. Άλλά και σά νά μήν πρέπη νά τή χάλαση μέ κανένα.

Δέν είδα τή μέγα Λογοθέτη θά είναι κανένας κύριος μέ φράγκικα. Ο Μέγας Χαρτοφύλαξ όμως, ή μικροκαμωμένος, μέ τή μακραιά τή μαύρα ρούχα και τή δαλιά του και τήν ποντικίσια μύτη του και τή μουστάκι και τή γυναικεία του φωνή, ψευδίζει και μου λένει πράγματα βυζαντινά τού δρόμο καθώς πηγαινάμε.

— «Αυτά τή σπίτια είναι τή πολύ διακοσίων χρόνων. Νά, τούτο δώ είναι τού Παναγιώτη Νικουσίου, τού διασημηνέως, τόν ξέρετε; Μου έδειξαν ένα σπίτι εκεί πάνω στό λόφο τού Φανριού και μου είπαν πώς είναι πολύ παλιό.

* Η άρχή του στό 124 φύλλο τού «Νουμά»

Θά είναι μόλις τριακοσίων χρόνων. Μή νομίζετε πώς τή παλαιότερα βυζαντινά σπίτια είναι έτσι. Ζούσαν κλεισμένοι ή γυναίκες χειρότερα από τής Τούρκισσες: ένα δυο παράθυρα μικρά και όλο τή άλλο τείχος...»

— «Ναι, τέτοιο είναι τού Μπάμπουρα ή Φλάμπουρα τή σπίτι στό Μελένικο. Τή είδα: λέν πώς είναι 500 χρόνων.»

— «Οί δρόμοι αυτοί είναι οι ίδιοι τών Βυζαντινών. Οί Τούρκοι δέν τούς έχουν αλλάξει. Αυτός όμως ή μέγας δρόμος τού Φανριού, βλέπετε, είναι έξω από τή τείχη πριν ήταν θάλασσα έδω: ύστερα έγινε και ή δρόμος και τή σπίτια τούτα. Δέν ήταν όμως έτσι στρωμένοι οι δρόμοι, ήταν στρωμένοι μέ μεγάλες πέτρες. Θά σάς δείξω ένα πλακόστρωμα τέτοιο έξω από τή τείχη στό δρόμο τής Σηλυμβρίας. Τόν έστρωσε λέγουν ή 'Ιουστινιανός».

— «Τί είναι δώ;»

— «Α, αυτό είναι έμβολος».

— «Δηλαδή;»

— «Σκεπαστή άγορά, μέ θολωτά καμρωτά ταβάνια, καθώς βλέπετε, ή μόνη πού μέσ άπέμεινε' μοναδικό δείγμα τέτοιου χιτριού. Οί Τούρκοι αυτοί τούς έμβόλους μιμήθηκαν και έκαμαν τή παζάρια τους. Τίποτα δέν άνεκάλυψαν οι Τούρκοι: όλα τή έχουν πάρει από κείνους, άρχιτεκτονική, ύδραγωγεία, κάστρα, δρόμους. Έδω κοντά είναι και ή παλαιότερη από τις εκκλησίες πού μένουν ά-

κόμη θρηίες στην Πόλη. Τήν έχουν κάμει και αυτήν τζαμί οι Τούρκοι».

Άπό τή παλιό γεφύρι γύρισα στό Πέρα: στό δρόμο πουλούσαν σά καλαθάκια, χαμοκέρασα, σμίουρα, φραγκοστάφυλα και βερύκοκα. Άλλοι πουλούσαν παγωτά τού δρόμου και λεμονάδες παγωμένες, γιατί ήταν μεγάλη ζέστη.

Έστερα πήγα στό Ζάππειο. Είναι κεί για τήν τελετή ή Πατριάρχης και ή Πρεσβεία και ή Σύνοδος, σά δυο άρσες, δεξιά και άριστερά τους. Ο άλλος κόσμος είναι χαμηλότερα καθισμένος, άναριθμητος, στολισμένος και άνακατωμένος. Τά κορίτσια τραγουδούσαν από μακριά σ' ένα μέρος μισοφωτισμένο από κίτρινα παραπετάσματα. Τραγουδούσαν ή Έλληνίδες, ή βυζαντινές: έννοιωθα πώς ήταν δροσερές και κλοκαμωμένες ή άδελφές μου αυτές. Και ή κόρη εκείνη τής 'Ιωνίας έδω άνατρέφης είναι τή μεγαλύτερο σχολείο τών κοριτσιών τού Γένους. Τήν είδα μια στιγμή άνάμεσα στον κόσμο, μαυροφόρα και χλωμή, σαν τήν Παναγία στον τάφο τού υιού της.

Τότε μέ πήραν οι γνώριμοι μέ ένα καίκι στό Βόσπορο και τραθήξα κουπί. Παράσαμε άνάμεσα σά παλάτια, σπίτια και περιβόλια. Είναι πάρα πολλή ή ζωή πού γεμίζει αυτά τή μέρη και δέν έχω καιρό νά ξεκαθαρίσω τις καλ-

μπορεί όμως να το πούμε γοργή τελεσιδιά. Η τελεσιδιά του όχλου είναι άρχη κι άτέλειωτη. Για τούτο λέγεται άνεμελιά. Ο Σουρής, ως και τήν άνεμελιά μας τή ζουγραφίσει με πινέλλο ξεθαρρο κι άλαφρό-διν τήν παραβάθουε, δέν κατάλαβε τόν δλοθρο που μέσα της κρύβει, δέν τή φοβάται τήν καμαρώνει και μάλιστα τή χαίρεται. Θυμηθήτε τί λέει ο Ρωμιός του Σουρή, σά ρουφά ακαίμακλή καφρέ», που άχνίζει εμπροστά του, Ποιήμ. Α. 134 - 135.

• Στέν καρφενάκ' έξω σάν Μπέης ξεπλωμένος, του ήλιου τής ακτίνας ήχορταγα ρουφώ, και 'στών έφημερίδων τά νέα βυθισμένος, κανένα δέν κυττάζω, κανένα δέν ψηφώ.

Σε μιά καρέλλα τόνα ποδάρι μου τεντόνω, τó άλλο σέ μιά άλλη, κι' όλίγο παρεκεί άφίνω τó καπέλλο, και άρχινώ με τόνο τούς ύπουργούς να 'βρίζω και τήν πολιτική.

Τήν φίλη μας Ευρώπη με πέντε φακελώνω, άπάνω 'στό τραπέζι τó γρόθο μου κτυπά...

Έχύθη ο καφές μου, τά ρούχα μου λερνώ, κι' όσας βλαστήματις ξέρω άρχίζω να τής 'πώ.

Στέν καφετζή ξεπλώνω... φωτιά κι'έκείνος πέρνει, άμέσως άνω κάτω τού κάνω τόν μ. π. ο. φ. έ, τόν 'βρίζω και με 'βρίζει, τόν δέρνω και με δέρνει, και τέλος... δέν πληρώνω δεκάρα 'στέν καφρέ.»

Τι νόστιμα, τί γελαστα που μάς τά ξεικονίζεις! Τόσο γελαστά και τόσο νόστιμα που δέν τó υποψιάζεται ο ίδιος πώς ο Ρωμιός του τó κάτω κάτω σάν τó παιδί φέρνεται ή σάν τó βάρβαρο ή σάν και τούς δύο.

Άφτό θά πη νά πηγαίνει κανείς με τόν όχλο. Ένοχος ο Σουρής δέν είναι για όσα κακά, στραβά και μπόσικα γίνονται κάθε μέρα στην Ελλάδα, δέ φταίει για τή σάχλα τή γενική, για τó μούδιασμα τής έθνικής ψυχής. Μά τά φωτογραφεί τόσο χαρούμενα και σφανταχτά, που ο καθένας κολακέ-βεται με τήν άμορφη τή φωτογραφία που του παρασταίνει, και δέν τού παρασταίνει τήν αλήθεια, έπειδή πρώτος άφτό δέν τή βλέπει, έπειδή ο Σουρής είναι κείνο που είναι, χωρίς όμως να τó πάρη ο νους του, άπαράλλαχτα σάν τόν όχλο, που είναι όχλος και δέν τó νοιώθει.

Τό πιό άπίστευτο, τó πιό παράξενο, τó πιό περιεργό, τó πιό κωμικό, ή τά θέτε, και τó πιό τραγικό, είναι που όσο έθνικός ποιητής κι άν προκηρύχτηκε, κι άν ψηφίστηκε, κι άν προβιβάστηκε ο Σουρής, ναί, τó πιό αξιοθξάκαστο και θά συμφωνήσετε

μαί, και άνα τó ζεστάστα, τó μοναχικό είναι και ή Σουρής δέ διαβάζεται. Δέ διαβάζεται ο Σουρής διαβάζεται ο Ρωμιός. Διαβάζεται ο Ρωμιός τήν ήμέρα που βγαίνει και που τόν αγοράζουνε τής περασμένης βδομάδας ο Ρωμιός, πάει, χάθηκε, τέλειωσε, σβήστηκε, κανείς πιά δέν τόν ξέρει. Δηλαδή, διαβάζεται ο Σουρής όπως διαβάζεται φημε-ριδογράφος δέ διαβάζεται όπως διαβάζεται ποιη-τής. Μιά φορά μου διηγήθηκε ο Πάλλης πώς κά-ποιος του έλεγε με θυμό, δείχνοντάς του τήν 'Ιλι-άδα, όταν τυπώθηκε τó πρώτο μέρος μεταφρασμένο — «Νά με πλερώσης, δέν τή διαβάζω.» Τέτοιο λόγο πρέπει νακούσε κανείς στη ζωή του, για να είναι βέβαιος πώς θά διακαστή στα στερνά του. Θα διαβάζεται ο Πάλλης άκόμη και σάν ξεχαστή τόνομα του Σουρή. Μά τί δέν άκούσαμε όλοι μας; Κι όστόσο ποιά γλώσσα γράφεται κι άπό τώρα, ποιά κάνει μέρα τή μέρα όπαδούς—είμαστε σήμερα γιατί τούς μέτρησα, έκατόν είκοσι που τή γρά-φουμε, και λογάρισα μονάχα όσους κάτι δημοσιέ-ψανε—ποιά γλώσσα νικά, ή γλώσσα του «Ρωμιού» ή τής Ρωμιούσης, ή γλώσσα Σουρή ή του λαού; Ο άγαπητός κι άγαπημένος μου φίλος, θικπώτης και πιστός λιθάνης, Γρηγόριος Ξενόπουλος, με τή γνωστή καλοσύνη τής καρδιάς του, κάπου έχσε δάκρια συγκινημένος, γλυκοταραγμένος, στάπόδαθά του, δάκρια χαρής, που ο Σουρής, λέει, έχει μόνο φίλους, όχτρούς δέν έχει. Έγώ πάλε με τά μικρά μου τά λογικά, θαρρώ πώς άφτό ίσια ίσια τού λεί-πει, νάχη όχτρούς. Τούς φίλους, παρακαλώ, τί θά τούς κάμης; Σάν έχεις όχτρούς, τότες, ναί, κάτι σημαίνουνε οι φίλοι. Νά τó καλοστοχαστής μάλι-στα, έχεις φίλους, όταν έχεις όχτρούς. Είδεμή, αληθινοί φίλοι δέν είναι. Είναι φίλοι σου ο τάδες κι είναι ο δεινάς. Ο Σουρής, όχτρούς γιατί νάχη; Δέν παίραξε ποτέ του κανένα. Δέ θέλω να παραξε-τάσω και να ψιλοσκαλιζώ τάθρώπινα ψυχολογικά τó παραδέχομαι λοιπόν πώς τó να μην πειράξης τó γείτονά σου, θά πη πώς είσαι καλός. Η καλο-σύνη όμως άπό που πηγάζει: 'Υπάρχει καλοσύνη και καλοσύνη. Κάποια καλοσύνη μπορεί κάποτε να μη βασίζεται και σε περίσσιο θάρρος, όχι που φο-βεται κανείς, όχι που άπό φόβο είναι καλός, μά που δέ θέλει μεπελάδες, κ' έτσι καταναί ώς κ' ή καλοσύνη συχνά ένα είδος άνεμελιά. Νομίζω πώς άλλη όψη τής άνεμελιάς του Σουρή θάβναι και ή καλοσύνη του. 'Όποιος με δύναμη δέ μισά—μισος

έννοα για τις ιδέες—άδύνατο να γκωνάει με δύ-ναμη. Μά δύναμη ο Σουρής μήτε αγαπά μήτε μισά τίποτις. Για τούτο, φανατικούς δέν έχει, δέν έχει όχτρούς, φίλους του έχει τόν όχλο. Μά κοιτάζει τόν όχλο πώς φέρνεται με τόν έαφτό του. Μήπως σή-μερα θυμάται όσα είπε χτές; Γιατί λοιπόν άβριο να ξαναδιαβάση όσα τού είπε σήμερα ο ποιητής του; Οι γνώμες, τά αίστήματά του, σάν κυματάκια. Τό ένα σπρώχνει τάλλο, και πήγινε γύρσβε στη θάλασσα. που και σε ποιά θέση βρίσκεται τó κύμα τó ψεινό. Έπειτα, τέτοιοι φίλοι, καθαφτό άνάγκη δέν έχουνε να σε διαβάσουνε τó ξέρουμε άπαρχής τί θά τούς πη; Ιδιοί τους μέσα τους τó λένε προ-τού άνοιξης έσύ τó στόμα. Και παιδή τή διαβάζουμε όπως διαβάζουμε και τήν ψυχή τους, τρεχάτα, πε-ραστικά και ζώπετσα, σε ξεχνούνε τήν άλλη μέρα. Κι αλήθεια, χαρακτηριστικό του όχλου τó να ξεχάνη ως και τά ιστορικά του, ως και τή ζωή του. Νά σάς δώσωμε τήν άπόδειξη; 'Ας δοκιμάση λοιπόν, άς προσπαθήση όποιος θέλει άπό τούς άναγνώστες του Ρωμιού, άπό τούς φίλους του Σουρή, να διαβάση τά Ποιήματά του, τ. Α', «'Ελληνικών ζήτημα, μέ-ρος πρώτον Βερολίνον, μέρος δεύτερον Έπιστρα-σία, μέρος τρίτον Λύσις, μέρος τέταρτον Κωνη βί-βλος κ.τ.λ. Έν Αθήναις 1882.» τώ τού ταλέ-φουσε τά μυαλά ή θάπομεινη ξερός, γιατί λέξη δέ θά καταλάβη. Για τó έθνος είττανε ή ώρα κρίσιμη και σημαντική, όταν κατοπι άπό τó ρουσοτουρκικόν τόν πόλεμο, πήγανε στο Βερολίνο και δόθηκε ή μι-σοδόθηκε ή Θεσσαλία στην Ελλάδα. Μά ο Σουρής δέ βλέπει, δέ γυρθεί ποτέ του τή γενική, τή φι-λοσοφική σημασία ενός μεγάλου γεγονότου, δέ βλέ-πει δηλαδή τó μόνο που μνήσκει, άκόμη και σάν άλπισμονηθή τó γεγονότο άφτό, παρά βλέπει πλάγι, βλέπει τάσημακτα περιστατικά, βλέπει τó άνέκδοτο, βλέπει τó χωρικό τής ώρας, δηλαδή τó μόνο που χάνεται. Βλέπει άπαράλλαχτα σάν τόν όχλο, που δέ βλέπει και πολλά πράματα ή τουλάχιστο που βλέ-πει τά μικρά, τάδιάφορα, εκείνα που νόημα έχουνε τή στιγμή που τά βλέπει, γιατί τότες σου προζε-νούνε κάποια έντύπωση, τά νέα τής ήμέρας, μιá εί-δηση, ένα όνομα, ένα πρόσωπο. Κ' έτσι, όσο πιό γλή-γορα σάν όχλο καταστρέφεται τó μνημονικό για τά καθέκαστα που στη στιγμή του φανήκανε σπουδαία, τόσο πιό γλήγορα γίνεται αδιάβαστος κι ο Σουρής. Μπορεί όμως να ύπάρχη κι άλλος λόγος που ο Σουρής δέ διαβάζεται, όπως άξαφνα διαβάζου-

λωνε άπό τά ξένα βάρη, άπό τά φούγακια και άσιατικά στολίδια. Τά βράδυ βράδυ μόνο, όταν βατίλεψε ο ήλιος και έγιναν δια λεπτότερα και περασμένα, και μαλάκωσε τó φως και μεγάλωσαν οι ίσκιες, ή καλλονές αυτές καθά-ρισαν μόνες τους και στέκουνταν σάν άνάγλυμα μπροστά μου. Διá μιáς κύτταξα κατά τήν 'Ασία' είλαν άνάψει και άστραφταν όλα τά ύκλιά τής Χρυσοπόλευς.

Έραγα σ'ένος τó σπίτι που πάντα μόλις τά πιάση χαλνά τά πράματα που μ' άρέσουν, ξεσκαπάζει σκεπα-σμένα κίλλα και τά λόγια του με κρύνουν. Μ' έκαμε και συλλογίσθηκα πρώτα έναν που μ' άρεσε και τώρα τόν καταφρονούν όλοι, και αυτός. 'Όστερα με τά ένόητα χτυ-πήματά του γαρέμισε έναν που πίστανα πώς τά λόγια του ήταν αληθινά. Και άργότερα, στο θέατρο, που μιá έπαιξε με όλο τού κορμιού νή δύναμη τόν γυναικείο έ-ρωτα, αυτός έλεγε με ήρεμία πώς τó στόμα της είναι πολύ μεγάλο.

Πόσων τά μετάνοιχε κι τώρα χρεάουν μέσα μου χορό σατανικό, όλες ή ταρχές τής μέρας. Η μιá κου-τρώντας με τήν Ελλάδα τήν άνάθει περισσότερο και τσου-ζουν και κούουν σε λαθωματιές και όλο ξετρελλαινούνται και ζωντανότερες γίνονται και θέλει ή κάθε μιá να γε-

μίση τόν κόσμο και τις άλλες να τις πνίξη. Κονταύει να φεξη ή αύγη και να χαράξη άλλη μέρα και έγώ μένω άγρυπνος με μιá θέρη υπεράνθρωπη, και τότε σκληρός που ο ύπνος δέ με πιάνει.

Πώς ξέρουν και μπερδεύουν τή ζωή οι άνθρωποι! Θά ήταν τόσο άπλη χωρίς αυτούς και τόσο βαθύτερη και τόσο πιό αληθινή! Θά ήμουν σάν τó κύμα, θά ήμουν σάν τó χορτάρι και σάν τόν άνεμο και σάν τó βράχο. Δέν είμαι άνθρωπος, άφού οι άνθρωποι δέ μ' άρέσουν. Μά ένώ έ-πρεπε να είμαι κάτι άλλο, έχω τού ανθρώπου τή μορφή και όλα τά πράματα με αναγκάζουν να πάγω στη θέση μου, να κίνω τόν άνθρωπο, να ζω σάν άνθρωπος, να είμαι άνθρωπος.

Παθίνουμαι στην Πόλι! άν και δέν ενδιαφέρει τούς άλλους, όμως παθαίνουμαι! πρέπει να έδω άπ' αυτή τήν πυρωμένη κατάσταση και να νοιώσω τί θέση έχω στην Πόλι... Θά ιδώ τήν Πόλι, τó πρωί, άπό τόν 'Αγιο Στά-φانو.

Πρωί πρωί ήμουν έκαί και άπό τó χωριό πήγα στους λόφους όπου έχουν χτίσει οι Ρώσοι τó μνημείο τους για τή νίκη τού 1878. Άπό κείνους τούς λόφους φαίνονται κάπου κάπου, μακρυνά, ύστερα άπό τά κίτρινα χωράφια,

στην καταχινά τής ζήτησης, ο τοίχος τής Πόλης, οι πύρ-γοι και μερικοί στυσμένοι μιναρέδες. 'Ας φύγουν μιάν ώρα άρχήτερα οι Τούρκοι, γιατί δέ μπορώ να νοιώθω άπό πάνω μου, σά Μοίρα, τή σλαυική επίδρομή. 'Ας πάρουν δεύτερη φορά τήν Πόλι, άς τήν πάρουν Σλαβοί, όποιος άλλος θέλη, για να έλληνη γρηγορώτερα ή μέρα που θά τήν ξαναπάρουμε μείς. Γιατί θά ζήση τó Γένος ως εκείνη τήν ήμέρα. 'Ισως νοιώσουν τίποτις οι 'Ελληνες άμα καταλά-θουν πώς τήν πήραν δεύτερη φορά έννοι. Και άν είναι ν' άποκοιμηθούν οι νυσταγμένοι, μόλις δούν στην Πόλι χρι-στιανούς, και ορθοδόξους μάλιστα, τότε άς πάγη να πνιγή τó Γένος μας' στα νερά τής 'Ασπρης θάλασσας. 'Αρκετά ζήσαμε και άν δέν μπορούμε να επιθυμήσουμε τίποτις άλλο παρά μιá βρωμοζωή, καλύτερα να μην ύπάρχομε.

Είναι σκληρή ή ιδέα πώς χάνεται ή Πόλι, έλλα δέν με τάράζουν βυζαντινά ύνερα τόσο, όσο ή γνώσι πώς είτε έχομε είτε δέν έχομε τήν Πόλι, είμαστε μέτριοι, ψό-φιοι, κακομοιρασμένοι, κοιμισμένοι, και μέτριοι, μέτριοι. Η λέξεις «Νά πάρουμε τήν Πόλι» είναι σύμβολο που δέ σημαίνει «Νά ξαναφτείσουμε τή βυζαντινή αυτοκρατο-ρία» αλλά «Νά είμαστε έννοαί.»

Πρέπει να νοιώθω τήν Πόλι όπως πρέπει να νοιώθω τήν άρχία Ελλάδα. Δέ σημαίνει πώς πρέπει να γίνουμε άρχαιοί 'Ελληνες ούτε Βυζαντινοί. Σημαίνει πώς πρέπει να ξέρω τήν περασμένη μου ζωή, να μη ληξιμονά τά πα-

ται συχνά σατυρικοί που μας μιλούν για κάτι άγνωστα σήμερα σε μας (ιδιωτικά και ιδιαίτερα του καιρού τους, και διαβάζονται αφού πέρασε ο καιρός όπου ή σάτυρά τους έπιανε τον τόπο της και την καταλαβαίνανε οι συγκαίριτες. 'Ο λόγος αυτός είναι τόσο τρομερός, που διστάζω να τον πω επειδή μοιάζει σαν καταδίκη του Σουρή. 'Ο Σουρή ποιητής δεν είναι. Κάνει στίχους, από ποίηση δε νοιώθει. Τους στίχους, τους κάνει με σπάνια παιδεία, με τέχνη μέλισσα που είναι δική του, και κάνει άπειρους; Ήν και όλος ο Σουρή ένας στίχος είναι, γιατί όσο κι αν αλλάζει το μέτρο του στίχου του, την ούσα δεν την αλλάζει. Μονότονος και πολύχρηστος. 'Η στίχα όμως παντού λείπει. Διάβασα έναν έναν τους έξη τόμους Πουήματα που έβγαλε ως τώρα. 'Εχω στο διάθεσμά κάμποσα ποιητικά, κι ως τόσο ος βεβαιώνω πως έγκολο πράμα δεν είναι να φτάση κανείς ως το τέλος. Και φοβόμαι μήπως πήγε ο κόπος μου του κάκου, γιατί και στους έξη τόμους την ποίηση γράβει και δεν τη βρήκα. 'Η βρήκα λίγη. Που και που. Μικ έικονούλα. Μικ περιγραφούλα. 'Ηνα αίστημα. Μικ ιδείσκα. Μικ φωτιά. 'Κλάτε να δούμε μαζί.

'Αρρωσμέν' ή βλάσκα εδώ κι εκεί σαλεύει, που φαίνεται στα μάτια σου τιν φαίδι άργυρό. (Ποίημ., Γ', 11).

Είκονούλα. Και πολύ νοστιμη. Την άσταμά νομω κι άλλ' ό, μα σαν πινυμένη μέσα σε κάμποσες περίπλοκιές κι άπειρολογίες.

Με έρωσάνας κι έρωσάς ή έρωσ κατασκήνου (1), τα πιν έρωσάνας τιν έρωσ και το στήμα (1), κι' από γάλλωντα οίφιναν το φως της πανσελλάνου του γαλιανού Σαρωνικού ήργύωνε το κύμα, και ως τιν ροσάρι ζιντα του κύματος άφην έρωσάντο Τρίτω κι πολλοί με άμα έλαφόν (1). Με έλλους λόγους: 'Ας τιν ή έρωσάς έξ έρωσάν, που άνακατάσαν κάποτε τους έένους όδοιπόρους φίλοι στενοί κι γίνωνται του έένους τών 'Ελλήνων κι ύπερ ήμδν διατριβας να γράσουν παρηγόρους. (Γ', 82).

Κρήμα μονάχα που ή πλοκή του στίχου, ή γλώσσα, ως και ή χρωματικά ή ο τρόπος της εικόνας θυμίζουσε το μακαρίτη το Σουτσο.

Πιο άδολο, πιο τρυφερόγλυκο είναι τ'άκόλουθο: Κ' ούνται κι' όνειρεύονται και άνθη τα καυμένα... κι άχλω και μου φαίνεται πως έχουν και καρδιά... (ς', 120).

'Απ' όλα το πιο ποιητικό, εκείνο που δείχνει

λίε καλοούπια που μόρσε να εβρη ο 'Ελληνισμός για να γίνη κράτος ανάμεσα στα κράτη, και ξανοίγοντας όσο μπορδ την τωρινή ζωή μου, να ξεκαθαρίσω το δρόμο, να εβρω το νέο τόπο που θα διαλέξη ο 'Ελληνισμός για να γίνη κράτος δυνατό.

Το μεσημέρι είχα φτάσει στα τείχη απ' έξω από την Πόλι' ο πρώτος πύργος είναι μαρμαρένιος και πλένει τα άσπρα πόδια του γλυκά ή θάλασσα. Καλοί είναι οι Τούρκοι που άφταν και δεν έγάλασαν τα τείχη και τους πύργους. Και δούλεψε μόνη, όσο θέλησε, ή πολυκαιρία. Πίσω προς την Πόλι, είναι ο μεγάλος τοίχος με τους μεγάλους τετράγωνους πύργους, ήρακι χτισμένους. Μπροστά είναι ο δεύτερος τοίχος μικρότερος με μικρότερους και πυκνότερα χτισμένους πύργους στρογγυλούς. Και πιο μπροστά είναι το γαντάκι' ο όχτος του φαίνεται σαν τρίτος τοίχος χαμηλότερος. Σε πολλά μέρη το γαντάκι γέμισε χώμα και οι άνθρωποι έχουν φυτέψει μέσα ζωηρούς λαχανοκήπους. Στα τείχη επάνω φυτρώνουν δέντρα και χαμόκλαδα που ή ρίζες τους χώνονται στο άσβεστο άναμεταξύ στις πέτρες, σαν να πειματώσαν να διαλύσουν και καλά τους τοίχους. Πότε θα νικήση τάχα τα βυζαντινά κάστρα ή ζωή; Προχώρησα και πήρα την πρώτη πόρτα, και ύστερα άλλη και ως τιν Κεράτσιο κόλο έλλες πέντε' απ' αυτές

κάποιον χαριτωμένη παιδική έρωσά, βρέχεται στην έξη στροφή.

Χάσκω σαν θωρδ
σε κλοδι χλωρδ
φλόαρο πουλάκι...
στένω κι άπορω
πως και το νερό
τρέχει μες στ' αύλακι (ς', 125).

Κάποτε ή φωνή του φουσκώνει. Βλέπω θυμούς γενναίους, καθώς στου Τούρου τα στεφανώματα, όπου μας παρασταίνει ξεφάντωσες και χαρές και παλάτια, ενώ κάτω δέρνεται πεινασμένος ο λαός και πανάσταση βάζει με το νου του.

'Ω! χαίρετε τών δούλων Σκυθών επανασταται, γλυκειάς έλευθερίας άκούφατοι: έργάται

τους λέει ο Σουρή, μα σαν ψυχρός ο στίχος του, όσο κι αν προσπαθεί να πυρώση και τα μυαλά του και το ύφος του ξακολουθώντας.

'Θεις τους κοιμημένους ξεπνάζετε χαρόλους, σεις νύκτα και ήμέρα δουλεύετε για έλους (1), τιμάτε τους ανθρώπους, τιμάτε τους γενναίους, και το δικό σας, σίμα χαρίζε δρόμους νέους (Γ', 65-68).

Στη φουρτούσια και τοπιο: κούλιστα στη χώρα όπου ένας Σολωμο, έλλά με άλλος όυχή και με άλλα λόγια τη λατρεία.

Μια φλόγα, μια λάψη μου φαίνεται πως ξανοίγω και στην Καρμανόλια (Γ', 181), με 5λα της τα χωράτα, που ως τόσο τυχαίνει να σουζούνε, μια λάψη ξανοίγω και σε ένα ποίημα όπου ο Σουρή άπδιασμένος, βαζιεστημένος, κοντά σαν άπελπισμένος με τα έδου και τα έδου, στο τέλος φωνάζει:

Μέσα σε τόσα λόγια και τόση σιχασιά
Θά ήναι σιχαρία ή Κοσμοχλοσία (Α', 206).

Μου θυμίζει ένα τραγούδι του Heine, μια του στροφή.

O dass ich grosse Laster sähl!
Verbrechen blutig, colossal!
Nur diese Sattle Tugend nicht
Und zahlungsfähige Moral!

Τι διαφορά! 'Εδώ νοιώθεις άνθρωπο, σατυρικό κι άφτόνε ποιητή, που άπελπισιά σωστή, γαρ ή άπελπισία του καταδεικνει με τη χορτάτη άρετή του πλούσιου, με την ήθική τη λογαριάστρα του εμπόρου, και προτιμά αίματα και κρίματα γιγαντένια, παρ' να

τις πόρτες βγαίνουν από την Πόλι οι δρόμοι οι μεγάλοι προς όλα τα θέματα της Εύρώπης. Είδα και κείνη την άγιασμένη πόρτα που κοντά εκεί πολέμησε κ' έπεσε ο τελευταίος Κωνσταντίνος.

'Αριστέρα ήταν ένα νεκροταφείο άπέραντο τών Τούρκων με φουντωτά, πυκνά, βαθυπράσινα κυπαρίσσια. Κύταξα πίσω και είδα χαμηλά τη θάλασσα, βαθειά μεσημεριάτικα βαμμένη, ανάμεσα στα τείχη και στα κυπαρίσσια. Κοντά στο δρόμο ήταν ένας τάφος χαμόκλαδα γεμάτος και χορτάρια σκονισμένα, και είχα γύρω κάγκελα και κυπαρίσσια' μόλις μπήκα μέσα, ξαφνίστηκε και ούρλιασε ένας σκύλος άγρια' σταμάτησα, και με καταδασμένη την ούρα ο σκύλος έφυγε. 'Ηταν μέσα στα χαμόκλαδα και στα χορτάρια πέντ' έξ βχιμένες στήλες με σαρίκια, θρηβες αλλά γερμένες λίγο από διάφορες μεριές. 'Εκει είναι θαμένος ο 'Αλήπασας από το Τεπελένι. Πάρα πέρα περιτριγυρισμένη από τα τούρκικα άπέραντα νεκροταφεία είναι ή Ζωφοδόχο πηγή, εκεί που ζωντανέψαν τα ψάρια που τηγάριζε ο καλόγερος στις 29 του Μαίου του 1453, ήμέρα Τρίτη. 'Όταν γύρισα απ' αυτού ανέβηκα και περπατούσα επάνω στον τοίχο' μέσα κοίτονταν ή Πόλι, άπέραντη, μπερδεμένη με τη ζωή και γεμάτη σπία' απ' έξω έρημια και νεκροταφεία άπότομα κόβεται ή ζωή. 'Από μέσα οι Γύρτοι έχουν κολλήσει στους τοίχους τα σανιδένια χάρβαλά τους που τα στολίζουν τευκέδες. 'Εβλεπα κάτι

ζη άνθρωπος σε μια κοιτώνια γαρ ή κοιτώνια, όπου προσευχόλια μυρίζει άκόμη και το έρωσ, τιποτένιο, χυδαίο καλό που γίνεται. Του Σουρή του κατάδης απλή βρασιμάρα.

Κι' οι τόσο αστρονόμοι μας λένε πως ή σφαίρα του κόσμου θα χαλάση, μα δεν χαλφ ποτέ...

Λοιπόν, ως χαλάση, να το δούμε και τούτο. Τέτοια κοσμοχλοσικά όνειρέβεται.

Του κάκου! Δεν είναι ποιητής. 'Αφτό φάνηκε νομίζω και τώρα τελεφατικά στο Ρωμυρό, οά σκοτώσανε τον Παύλο Μελά στη Μακεδονία οι Τούρκοι ή κανέναν άλλος. Κάτι στίχοι που έγραψε ή Σουρή:— ή κρούα Μούσα μου (Γ', 51), 'Εμπρός, πεζοί μου στίχοι (Β', 91)—θα του κοδουόισανε ξανά στο μνημονικό του, όταν έμυχε τον τραγικό θάνατο του παλληκαριού, κ' υποθέτω πως μέσα του θα δυσχερατήθηκε τρομερά. Στο διάβολο 'Νά που στα καλά καθούμενα πρέπει να κάμω κ' ένα ποίημα λυρικό! Τέτοια. Πάγος σωστός. Και θα ήδρωσε ως που να καταφέρει τις πεντέξ στροφές που του κόστισε. Ξαναγίνεται Σουρή, άμα γλύτωσε από το λυρικό, από την ποίηση. Βάζει το Φασουλζ και τιν Περικλέτο να ήρνήσουν το Μελά. Και πως τον ήρνησαν: 'Ακούστε το διάλογό τους, που βασταει τρεις σελίδες, πάντοτες όμως άπάνω στο ίδιο θέμα, γιατί μήτε ο ένας μήτε ο άλλος δεν μπορδ να καταλάβουν πως άξαρνα τέτοιος λεβέντης, τέτοιος νέος, από σπήτι, γνωστός, τιμαμένος, με όλα του, πήγε να πολεμήση στη Μακεδονία. Και το λένε από θαυμασμό τους, από σεβας για τον πεσμένο τον έξοιματικό. Και θέβια! 'Νά μιν κλάι: ένα παιδί που άντις να ραχάτση και να φωνάζη στους καρφενέδες επειδή ή Ρωμιάς του Σουρή τα καταφέρνει και τα δυό, ραχάτι με φαίδες— σκαθόθηκε στη ποδός, και ή θέλησε να κάρη: 'Εσο, κρίνει ή έγγλος, κ' έσο καταταται ή βρήνος κομφοδία.

Μα τί άξίζει τώρα και το χωράτο του Σουρή. δηλαδή του έγγλου το χωράτο; 'Εχει τάχα δύναμη το γέλοιο του Σουρή; 'Εχει βαθειά σημασία; 'Εχει ποίηση. Δεν πιστέβω είναι και ή σάτυρά του πεζή, Της λείπει ο πλούτος, ή φαντασια. Συχνά μέλισσα κοπανίζει τα ίδια. Κάποιο δυσώνυμον άργείον (Γ', 185) κι άλλα τέτοια, ξαναρχούνται πολλές φορές. 'Η παίρνει καμιά λέξη παράξενη που του τη φέρνει το ρέμα της πολιτικής, λόγου χάρη, ένα σιάτους κβδ (Γ', 147), σου το λέει και σου τι

στενές αίλες βρώμικες και ήταν μέσα σιδιαμένες γύφτισες μισόγυμες και γυφτόπουλα κουρελιασμένα. 'Απ' έξω από τον τοίχο σκύλοι κοιμώνταν στο ριζωμα των ρημαγμένων πύργων και άλλοι περιδιάβαζαν σαν πεινασμένοι' άλλοι έχωναν μ' άπελπισία τη μούρη τους μες στα σκουπίδια και γύρσαν φαγι, άσταμωμένοι με τα κοράκια. Κάποτε περιδιάβαζε και κανέναν Γύφτος γυρεύοντας κουρέλια ή θησαυρούς. Σηκώνουνταν άγριοπερίστερα κάποτε, καθώς περνούσα. Κάργες φτερούγιζαν πολλές μαζί, φωνάζοντας πάντα. 'Από τα φορτία, τα κουρέλια και τα τκουπίδια που σνάζαν τους σκύλους και τα όρνια, έβγαζε ή μεσημεριάτικη λάβρα μια βρώμα θεώρατη. 'Ο ήλιος είχε πιη το ζουμι τών χορταριών και άφοι τ' άφρησε ξεροτά έκαψ ύστερα. Κάτι κακομοιρασμένα χαμόκλαδα ξεροψήνουνταν στον ήλιο και πάντα με δρόσιζε κανένα βαθύ κυπαρίτσι μέσα ή έξω από τον τοίχο. Κατέβηκα πάλι έξω και από μια μεγάλη πόρτα μπήκα στην Πόλι. 'Απ' εκεί βγαίνει ο δρόμος που πάγει στην 'Ανδριανούπολι, και ο δρόμος αυτός μέσα στην Πόλι, τη διαπερνά και από τη ψήλωμα παίρνει της οάγες τών λόφων και πάγει κάτω. Πήγα στο Κεχριέ τζαμι, άλλοτε εκκλησία, που στον πρόναο έχουν άψησει οι Τούρκοι τα ματωτικά. 'Εχουν άνοιχτά χρώματα, πολλή ζωή και όχι πολύ σωστή άνατομία. Τα άλλα ψηριωτά της εκκλησίας τα χάλασαν οι Τούρκοι, αλλά ο Χοτζας λέγει πως τα χάλασε ή πυρκαϊά.

πιάσουν ποτέ τους. Μά είναι τίμια ή πλάνη, άγιος ή πόθος, όμορφο τόνειρο, άκόμη και σά δέν αληθείς. Δύναμη θά δώση στον ποιητή, μπορεί και νά καλητερέψη τους στίχους του. Θαρω πώς ο Σουρής σταλούλα δέ δυσαρρετιέται, σάν τόν παινούνε, οί κακές γλώσσες λένε, και σάν τονέ ρεκλαμάουνε. Πώς δέν του μέλει γιά τή μεγαλύτερη ρεκλάμα, τή ρεκλάμα στους στερνούς ανθρώπους; Χωρατέθει τάχατις ή μήπως ίδιος; του τόννοιασε μέ λύπη πώς άφου διαβή, τό ποδι του πάτημα στί ελληνικό χώμα δέ θάρση; Σε δυό πράματα χρωστάει ο ποιητής τή ζωή του, τήν τωρινή και τή μελλούμενη, χάρη σέ δυό πράματα είναι ποιητής, στις ιδέες και στή γλώσσα. Στις ιδέες είδαμε νομιζω τί άξίζει ο Σουρής; είδαμε κυλάς πώς κατόπι θά κατακτήση δύσκολο νά διαβάζεται. Η γλώσσα του: Είπανε πώς μέ τά χωράτά, τίς ζστειότητες, τή ούρα και τά καλαμπούρια, ρεζιλιεψε τήν καθρέβουσα κ'έτσι βοήθησε τή δημοτική δέν τό πιστέβω. Μήτε τή δημοτική βοήθησε μήτε τήν καθαρεύουσα, κι αν άλλθελ ρεζιλιεψε τή μια, ρεζιλιεψε και τήν άλλη, όπως τόφανε ή ρίμα κάθε φορα. Στο βοβο; τίς ψυχής του ο Σουρής; διαστά γιά τήν καθαρεύουσα, έκαμε στήν καθαρεύουσα στίχους άντάξιους του Σούτσου. Τή δημοτική, τή φυλάγει μόνο γιά λέξεις χυδαίες, τή νά μήν εΐτανε τάχα κ' ή καθρέβουσα του χυδαία. Λοιπόν τήν έβλαψε και άσχημα. Ο Θεός νά μάς άπκλλάξη από τέτοιους φίλους. Τι βγαίνει όμως; Βγαίνει πού ο Σουρής άφανε τά πράματα κατά πώς τά θρήκε, και όλο τό έργο του τώρα μάς έρχεται σάν άνώφελο.

Και νά δώτε μέλιστα πώς άρχισε από σήμερα νά κινείται όπως θά κινή και πιδ ύστερα. Παράξιν μοιάζει σάν τό λέμε, μά ο Σουρής πάλωπε. Είτανε καιρός όπου κανένος δέν του περιούσε νά εγάλη σώτημα γιά τήν τέχνη, γιά τήν ύπεροχή του Σουρής. Το ξέρω πώς δοξάζεται πάντοτε από τόν όγλο, γιατί σόν όγλο άργούνε νά καταλαβουνε οσα κατάλαβε και προκήρυξε πρώτα μια λιγοστιά μονάχη. Μά και τά γράμματα έχουνε άριστοκρατία δική τους. Ευπισούνε κρυά οί νούδες και φωτίζονται. Στην Ελλάδα γλήγορα έννοούνε, αν και δε φαίνεται. Οί νέοι κάθε μέρα κόσμους καινούριους χαιρετάνε. Ο ήλιος άνατέλνει. Δέν είναι κιάλας ανάγκη νάρθουνε οί νέοι, γιά νά μάς φέρουνε τή σωστή ζυγαριά; πολλοί από κείνους πού χρόνια τώρα και χρόνια διαβάζουνε ξένες φιλολογίες, πού γυμνάσασε τό νού τους και τήν πέννα τους μέ τήν κρι-

τική, πολλοί άπ' άφτους ξέρουνε περίφημα τί ζυγαρίζει ο Σουρής. Μή βλέπετε, σάς παρακαλώ, πού ο άγαπητός κι άγαπημένος μου φίλος, θιασώτης και πιστός λιθωνιστής, Γρηγόριος Ξενόπουλος, πλέ και στεφάνια του Ρωμηού. Τόν Ξενόπουλο έσείς, παιδιά μου, δέν τόν καλογνωρίζετε. Ο Ξενόπουλος μου κάνει κόρτε! Και μήτε τό ύποφιαστήκατε. Άμή; Κοιτάξτε τον και θά τό νοιώσετε άμέσως. Μιά γυρίζει από δά, μια γυρίζει από κει. Τά ματάκια του μια λίμνη, ζάχαρη λιωμένη.— «Ψυχάρουλη μου!...»—Και στρίβει τό μουστάκι του.— «Γιαννίκο μου!...»— Άλλη μια ματιά.— «Κοκόνα μου!...»— Σκύβει μελαγχολικά τό κεφαλάκι του, σιάζει τά μαλλάκια του.— «Ψυχάρικι!...» Και μέ κάθε του κίνημα, νά πού κ' ή πέννα του άδιάκοπα δουλεύει, νά μέ παινέση.— «Μπή μου!...»— Και πάλε στή δουλειά. Μπήκατε τώρα στό νόημα; Μή τά γλυκά λόγια πού μου λείι, μέ τά χάρδια του τή έρωταμένη, τί γυρέθει ο άθροπος; Γυρέθει νά φέξη μέρα πού νά του σκαρώσω και κριτική μελέτη σάν και τούτη έδωπέρα γιά τό Σουρής.

Όποιον νά γίνω, μή άπορτήτε μέ άλλο τό κόρτε πού κάνει του Σουρής ο άγαπητός κι άγαπημένος μου φίλος, θιασώτης και πιστός λιθωνιστής, Γρηγόριος Ξενόπουλος. Άδύνατο είναι ο Ξενόπουλος, άδύνατο είναι, ο Δροσίνης, νά μή συγκρίνουνε ποτέ τους, ο ένας τή Στέλλα Βιολάντη, ο άλλος τά ποιήματά του, μέ τούς στίχους του Σουρής, κι άδύνατο νά μήν εΐτανε, έσο τους δηλαδή, πώς τά δικά τους βαστούνε από ποιηση, τέχνη κ' ιδανικά, πού μήτε στοχάστηκε τήν ύπαρξή τους ο Σουρής. Κ' έτσι, λίγο λίγο, κρυά κρυά, τίς γωνίες, ψευθοστά, γίνεται μόδα, καταστάει και φιλότιμο νά μή θαμπώνεται κανένας μέ κάτι στολιδία πού δέν είναι τής Μούσης; τά στολιδία τάληθινά. Τάφινε μέλιστα περήφανα σόν όγλο, νά τά χαιρέται. Μά και μεϊς άπό τό λέμε. Δέ θέλουμε νά χαλάτουμε του όγλου τό κέφι. Το κάτω κάτω, τί βγήκαμε νά πούμε, τί λόγο έχει τάρθο μας άπό; Μήπως γυρέβουμε νά κατεβάσουμε τό Σουρής από τόν άψηλό θρόνο τής κοινής γνώμης; Τίποτα! Γυρέβουμε μόνο και μόνο νά δείξουμε ποιοί σήμερα στήν Ελλάδα είναι οί αναγνωρισμένοι, άγαπημένοι, τιμημένοι, ποιούς άκούνε και ποιοί κυβερνούνε τό έθνος. Ένας άπ' άφτους, ο Σουρής. Δέν είναι ο μόνος. Η Άγγλία έχει τόν Kipling· ή Γαλλία τόν Anatole France· ή Γερμανία τό Sudermann· ή Νορβηγία τόν

Ιβαν· ή Ιταλία τόν Annunzio, και ή Ρωσία τόν Tolstoy. Έμεις έχουμε τό Βικέλα, τό Σουρής, και τό Κατζηδάκη.

Τόσο ήθελα νά πώ. Τίποτις άλλο.

ΨΥΧΑΡΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΕ ΜΙΑ ΓΥΝΑΙΚΑ

Καλή μου

Σ' άρέσει νά μέ ρωτῆς και σέ λογής πειρασμούς νά μέ βάζης. Και μέρωτοφτες τις προάλλες κ' ήθελες νά σου πώ σάν τί να μου έκαμε βαθύτερη έντύπωση άπ' όσα διάβασα τις μέρες τούτες. Τις μέρες τούτες πολλά διάβασα κι ακόμα πιδ πολλά ξεφύλλα, από τή μοναδική μας μετάφραση του «Άδολου λογισμού» του Κάντ έσα μέ τό ποίημα κάποιου Βασιλάκη τυπωμένο μέ τόν ξεφύλλο τίτλο άπάνου στό τρανταφυλλά του ξεφύλλο: «Μιθολογικόν ποίημα μέ γλώσσαν ιδιόρρυθμον, λεπτήν, λυκεϊανή και φαντασιώδη. Ο Δ ρ α κ ω ν μέ τό τριφρούμενον αϊνιγμά του και τά βασιλάκουλα, αν άγαπῆς. Έτσι γιά νά στοχάζουμαι, κ' έτσι γιά νά διασκεδάσω. Όμως άπ' όλα αυτά μου έντυπώθηκε ξεχωριστά στό νού μου μια παραδοσι από μέσ' από τό δίταμο τελευταίο έργο του σοφού καθηγητή Πολίτη. Η παραδοσι γεννήθηκε στους Δελφούς, και λαμπροκοπάει όλη από φως άπολόγων. Σου τήν αντιγράφω ολόκληρη, γιατί σέ ξέρω, πρῶτ' άπ' όλα, πόσο είσαι περίεργη, κ' ύστερα πόσο είσαι ήλια νά βρισκῆς και κάτι άλλο άκόμα κρυμμένο έκεί όπου έφαξε προσεχτικά τό χέρι μου και πίστεια πώς δέν έμνε τίποτε νά βρεθῆ.

Ο Ιε ρ ε α ς τ ο υ Α π ο λ λ ω ν α. Όταν έγεννήθη ο Χριστός, ένας ιερέας του Απολόωνα έκανε θυσιά παρακάτω από τό μοναστήρι τής Παναγίας, στό Λογῆ, εις τής Αιθαδίας τό δρόμο. Έξαφνα παρατάει τή θυσιά και γυρίζει και λέει στό λαό: «Αυτή τή στιγμή έγεννήθη υϊός θεού, πού θα έχη μεγάλη έννομη σάν τόν Απολόωνα, στά ύστερα όμως ο Απολόωνας θα τόν νικήση». Αλλά δέν άπέσασε τό λέγο, κ' έπρεσε άστραπή και τόν έκαψε, και άνοιξε τό βρόχο έκεί κοντά στά δυό».

Μόνος μου τό διάβασα, μά ήθελα μαζί νά μιλήσουμε γιά τό όρατο αστό συναξάρι. Η ήθελα μαζί νά τή μετρήσουμε τά βήθη τής επαναστατικής φιλοσοφίας του, πού όλη αστραποβροντάει από τήν πίστη πρῶς τήν αλήθεια του αρχαίου αυτού κόσμου, κάπως διαφορετικά από τή σχολαστική μας έδω πέρα αρχαιολατρεία, τή στενοκέφαλη και τήν αφιλοσόφητη. Και ήθελα μαζί νά μελετήσουμε τό μεγάλο μάθημα του ήρωϊσμού πού βγαίνει από τή δελφική αυτή παράδοσι. «Δυό μάτια κάνουνε τό πρόσωπο» ειπε ο ποιητής. Ποιός ξέρει αν οί λογισμοί οί άκέραιοι πού γραφτήκανε κάτι νά κάνουν, ποιός ξέρει άνίδως και δέν πηγάζουν από τή γνώμη δυ ο ψυχῶν. Και ήθελα μαζί νά ξαναστοχαστούμε πώς έκείνος πού φέρνει τις ολοκαίνουργες ιδέες, σάν ένας προφήτης και σάν ένας ιερέας, τις ιδέες

ΑΠΟ ΤΗ ΡΩΜΑΙ ΙΚΗ ΖΩΗ

ΖΩΝΤΑΝΟΙ ΚΑΙ ΠΕΘΑΜΕΝΟΙ*

ΠΡΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

Υστερ' από δεκαπέντε μέρες. Στά Σεπόλια, στό περβόλι του Αντρέα. Δέντρα, άρχια κ' ήμερα, άριοφντεμένα, και βραγιές λουλουδόσπαρτες. Ζυγώνει τό μεσημέρι. Στό πάνω μέρος του περβολιού ξεχωρίζει μέσ' άπό τά δέντρα ένα κομάτι άσπρο μικρού σπιτιού, ξεχικου. Ο Λάμπρος κάθεται σ' ένα πάγκο ξυλένιο κάτω από έναν πεύκο· δεξιά και ζερόβι του βραγιές γιομάτες λογιῶ λογιῶ Αθημητριάτικα. Παράμερα, κατά τό σπιτάκι, μακριά από τό Λάμπρο, φαίνεται ο Κωστής πού κουβεντιάζει μέ τόν περβολάρη. «Αμα

* Η άρχή του στί 129 φύλλο του «Νουμά».

σηνωθεί ή σκηνή, ο Λάμπρος πού κρατάει μια φημερίδα στά χέρια του, τήν άπαρτάει χάμου, βγάξει τήν ταμπάκερα του, βγάξει και τήν πίπα του, μια πίπα μακριά, από κεραιοιά, περνάει ένα τοιγάρο, τανάβει και κοιτάζοντας ψηλά, κατά τόν πεύκο, σιγολέει: Μά σ' νυσταχίζεις, σκλαβιά τής ήδο νής... (Περνάει λίγη ώρα σηκώνεται άπάνου, βάζει τά χέρια του στις τσέπες του πανταλονιού, κάνει δυό τρία βήματα σιγαλά, στένεται μπροστά σέ μια μικρή τρανταφυλλά μέ κίτρινα τραντάφυλλα, και δίχως νά βγάξει τήν πίπα από τό στόμα του, λέει κάπως δυνατώτερα:)

Αποκοιμήσου! Η λύπη μου σέ σκιάζει έλεσημονήτρα. Ο κάλπικο είδωλο όμορφιάς και ψευτοτύνης άνθος, άνοιωθη σκιά μέσ' στής ψυχής διαβαίνεις τήν άγάπη.

(Περνάει πάλι λίγη ώρα και ξαναρχίζει:)

Αποκοιμήσου! ή λύπη μου σέ σκιάζει...

(Τή στιγμή εκείνη φτάνει ή Έλενίτσα, ξεσκούφωτη, μέ τό μαλλιά της ξεχτέμισια, σάν από δρόμο, κι άκούει τις τελευταίες λέξεις).

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ (Στό Λάμπρο, πού δέν κατάλαβε τόν έροχομό της). Μοναχός σας μιλάτε, κ. Λάμπρο, ή μέ τήν τρανταφυλλά;

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ. Μπα, παιδί μου!.. Ήρθατε;

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Τώρα δά! Και μόλις φτάσαμε, πέταξα τό καπέλλο μου και ήρθα νά σάς δώ...

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ (χαμογελώντας). Πρώτα μένα ζήτησες νά δεις;

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ (ντροπαλά, μέ τό μάτια κρυφωμένα κάτω). Τόν κ. Κωστή τόν είδαμε άπ' άνοιγαμε τήν εξώπορτα... Τώρα θάρθει και ή Χάρη... Συγγυρίζεται λίγο μέσα... Είρετε, τόση ώρα μέ άμάξι άνοιχτό κι ο δρόμος τών Σεπολιῶν γιομάτος σκόνη.

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ. Κ' ήρθατε όλοι;

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Όχι! Έγώ και ή Χάρη. Οί άλλοι, ο θεϊός Αντρέας και ή μητέρα, θάρθουνε τό μεσημέρι... Πάνε στό μνημόσυνο του Μελά...

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ (σά μοναχός του). Βέβαια! Οί πεθαμένοι μέ τους πεθαμένους...

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Τί θέλετε νά πείτε; Δέ σάς νοιώθω.

Ο ΛΑΜΠΡΟΣ (κάθεται σόν πάγκο). Τίποτα!.. Έτσι, ένας λόγος δίχως έννοια, ήρθε στά χείλια μου... Ξέρω και γώ πώς... και τότε ξεστόμισα... Και σ' γιατί δέν πήγες; στό μνημόσυνο;

Η ΕΛΕΝΙΤΣΑ. Έγώ;.. Μά δέν ξέρω! Κάποτε μάς λέγατε πώς οί Ρωμιοί ξεδιάζουμε όλο τόν ένθουσιασμό μας στις διαδηλώσεις και στά μνημόσυνα